

I. Adalékok

Mikor kezdődik egy költő utóélete? Halála után – adhatnánk rá nyomban a kézenfekvő választ. Takáts Gyula esetében azonban, ha ezt egyáltalán dátumhoz kellene vagy lehetne kötni, én nem 2008. november 20-át választanám, hanem 2010. február 4-ét, a költő 99. születésnapját, amely napon ünnepélyes keretek közt megnyílt egykori otthonában a Takáts Gyula Emlékház, majd néhány héttel később rendszeresen látogathatóvá is vált. Ez a meghitt hangulatú kicsiny múzeum, túl azon, hogy látogatókat fogad, rendszeresen ad otthont színvonalas irodalmi rendezvényeknek, s szívesen fogad kutatókat is, akiknek szintén érdemes látogatni az Emlékházat, hiszen például Takáts Gyula könyvtára is ott található és kutatható.

Takáts Gyula azonban maga is tevékenyen részt vett utóéletének elindításában – az előbbi dátumhoz kötési kísérletem itt tehát máris kudarcba fullad. Az Emlékház azért jöhetett létre, mert a költő házáat, annak berendezési tárgyait, értékes festményeit végrendeletében Kaposvár városára hagyományozta, kifejezetten emlékmúzeum berendezésének igényével, s a Város teljesítette is a költő végakarátát. Másik múlhatatlan értékű alkotása volt, 2005-ben, a róla elnevezett Irodalmi Alapítvány létrehozása, melynek célja a régióhoz valamilyen formában kötődő fiatal alkotók díjazása, illetve munkáik kiadásának támogatása. Nem hagyhatjuk itt említés nélkül, hogy az alapítvány létrehozásában Kaposvár Önkormányzata, illetve a Somogy Megyei Önkormányzat a Takáts Gyulával azonos összegű adománnyal vett részt. Az alapítvány első díjazottjai, Fórizs Gergely és Vaderna Gábor, Berzsenyi-kutatásaiért részesültek díjazásban; Bengi László Takáts Gyula műveinek digitalizálásában végzett hatalmas munkájáért kapott díjat; az Alapítvány finanszírozta Lázár Balázs negyedik verskötetének megjelenését. Nem célozom e rövid előadásban annak teljes felsorolása, hogy mely évben kik kaptak díjat, illetve mely könyvek kiadását finanszírozta az alapítvány, az előbbieket csupán példaképp említettem. Az alapítvány léte és működése természetesen Takáts Gyula utóéletének fontos eleme.

Az utóélet fontos eseményei az egyes évfordulós megemlékezések. A Takáts Gyula Irodalmi Alapítvány és a Berzsenyi Társaság – melynek Takáts Gyula örökös tiszteletbeli elnöke – évről évre, február elején születésnap megemlékezést rendez. Ezek sorából magától értetődően emelkedik ki a századik születésnap számomra is felejthetetlen élményt nyújtó megünneplése a Megyei Könyvtárban (amely később fel is vette Takáts Gyula nevét). A színvonalas műsoros est előtt a könyvtár egy kisebb termében Takáts Gyula képeiből is kis kiállítást tekinthetett meg a közönség. A századik születésnap megemlékezései a régió határait is átlépték: a Magyar Írószövetség is ünnepi megemlékezést rendezett, a szombathelyi Életünk folyóirat pedig igen gazdag és nagyon színvonalas Takáts Gyula-emlékszámot jelentetett meg. A századik születésnap alkalmából a Takáts Gyula Irodalmi Alapítvány és a Berzsenyi Társaság három, kicsiny füzetnyi, ám annál érdekesebb és értékeesebb kiadvánnyal jelentkezett. Az *Egy élet metszéspontjai harminc képben* olyan életrajzi információkat (és fotókat) mutat be, melyek máshol föllelhetetlenek. A *Hóhatárról – Lumirajalta*

című kis kötet a Takáts Gyula finnországi élményei által ihletett verseket tartalmazza magyarul, valamint Lassi Mäkinen fordításában finnül is, a kötethez Varga István írt tanulságos bevezetőt. A harmadik füzet címe *A hasznos szép*, s Takáts Gyulának a népművészetről és néphagyományokról írott verseit tartalmazza Pomogáts Béla válogatásában és szerkesztésében.

A költő utóéletének természetesen kiemelkedően fontos részét képezi hátrahagyott műveinek kiadása, melyeket megfelelő tanulmányok kíséretében szokás megtenni. Takáts Gyula esetében ez először a 105. születésnap alkalmával történt meg, amikor is *Szőlőgyöngy* címmel megjelent egy válogatás Takáts Gyula fiatalkori, kötetben (kevés kivétellel) meg nem jelent verseiből és novelláiból. A könyvhöz Pomogáts Béla írt előszót. A kiváló fiatal szerkesztő, Stamler Ábel utószavából pedig megtudjuk (többek között), hogy e korai verseit Takáts Gyula nem vetette el, a rajtuk lévő, évtizedekkel későbbi jegyzetek arról árulkodnak, hogy maga is tervezte kötetbe gyűjtésüket. Így ez a következő kerek, 105. évforduló is kiemelkedő esemény volt a születésnap megemlékezések sorában, annál inkább, mert a kötet bemutatójával egy napon a Rippl-Rónai Múzeumban emlékkiállítás is nyílt Takáts Gyula festményeiből. S nem sokkal később a pécsi Pro Pannonia Kiadó gondozásában megjelent Takáts Gyula naplóinak második kötete is. A Pro Pannonia Kiadó, és vezetője, Szirtes Gábor, sokat tett és tesz Takáts Gyula műveinek, illetve a róla szóló műveknek a megjelentetéséért. Gondozásában jelent meg még Takáts Gyula életében a napló első kötete, Takáts Gyula Fodor Andrással, illetve Csorba Győzővel folytatott levelezése, Martyn Ferenc levelei Takáts Gyulához, valamint az utolsó verskötet, a *Hol is a volt* – hogy a korábbiakról most ne szóljak. S már 2009-ben kiadta Csűrös Miklós Takáts Gyula-tanulmányait összegyűjtő kötetét. 2018-ban várható gondozásában a harmadik naplókötet, melynek felleléséért és összeállításáért egyaránt Szabó Pétert illeti köszönet. 2019-ben pedig a Takáts Gyulának szóló dedikációkat bemutató és feldolgozó kötet várható, melyen napjainkban (és még jó sokáig) jómagam dolgozom. Így hát e kiadó is igen aktív részese Takáts Gyula utóéletének.

A Magyar Kultúra Napja ünnepi esemény, így ez a mai is ünnepi rendezvény. Az ünnepi hangulathoz talán jobban illene a Takáts Gyula utóéletével kapcsolatban eddig elért eredmények még részletesebb ismertetése, majd az előadás befejezése. Úgy gondolom azonban, hogy Takáts Gyula szellemétől, az élete végéig fáradhatatlan, alkotó ember szellemétől nem idegen, ha lehetőségeim és ismereteim szerint utalok a még ránk, az utókorra váró feladatokra is. Az pedig az ünnepi esemény hangulatától se idegen, hogy eközben – szintén képességeim szerint – rávilágítok Takáts Gyula hagyatékának felbecsülhetetlen szellemi értékeire is. Mert nemcsak tárgyi emlékeit, hanem e szellemi értékek kibontását, feldolgozását és bemutatását is ránk, utókorára hagyományozta Takáts Gyula. Nem vagyok döntéshozó helyzetben, nem is kívánnék ilyent magamnak. Nem írhatok elő feladatot sem intézménynek, sem kutatóknak – ilyent se kívánnék tenni. Mondandóm további részét alapvetően figyelemfelkeltésnek szánom. A teljesség igénye nélkül ráadásul, s nemcsak jelen előadásom rövidegsége miatt, hanem mert nincs a hagyatékra teljes körű rátekintésem,

bármekkora hasznomra válna is. Ezért is szerepel előadásom címében az *adalékok* kifejezés.

Az Emlékházban egyben található és jól kutatható Takáts Gyula könyvtára. A könyvtár feldolgozása még várat magára. Nem a rendszerezésre, katalogizálásra gondolok itt, az nagyon jó kezekben és készültségi állapotban van. Hanem arra, hogy mit jelentett Takáts Gyula számára ez a könyvtár, hogyan élt, illetve élt együtt vele, hogy neki magának, mint alkotó, kutató embernek, mit jelentett. E kutatás kiinduló alapját jelenthetné Takáts Gyula *Könyvek, könyveim* című esszéje, amely az *Egy kertre emlékezve* című kötetében is megjelent, de természetesen nem könyvtárra egészét mutatja be benne. Meg kell jegyezni, hogy a dedikációk feldolgozása, amit, mint említettem, napjainkban végzek, érinti ugyan a könyvtárnak mintegy harmadát, mégsem tekinthető a könyvtár feldolgozásának, még csak részben sem. Az egyes dedikációk nyomán elindulva azonnal kilépünk a könyvtárból, s indulunk a dedikáció írója, illetve kettejük kapcsolata felé, s ha szükség van további kutatásra, azt elsősorban kettejük levelezését vizsgálva végezzük, már amennyiben ilyen egyáltalán van.

Itt jegyzem meg azt is, hogy Takáts Gyula maga, publikált műveiben, naplójában, esszéiben, visszaemlékezéseiben minden majdan vele foglalkozó kutató számára biztos támpontokat adott a kutatás indításához. Szinte vezeti a szemünket és kezünket, ha alaposan és figyelmesen olvassuk őt. Példaként idézem naplója 1985. X. 29–30-i bejegyzésének utolsó mondatát: „Ha valaki foglalkozni akar prózámmal, akkor a *Polgárjelöltek* Magvető-kiadását vegye alapul.” Kell ennél pontosabb útmutatás?

Másik, lényegesen nagyobb, nehezebben fogható és feldolgozható anyag a Somogy Megyei Levéltárban található kézírathagyaték, levelezés és egyéb dokumentumok. Ezek tartalma pedig fontos életrajzi adatokhoz, művek kiadástörténeti adataihoz, Takáts Gyula kapcsolathálójához juttat el minket, s még sok egyébhez is, nem mellékesen egy hosszú korszak – sok évtizedről van itt szó – irodalmi életének tükrét is adják egyszerre.

Levelezése egy részének feldolgozását, publikálását már maga Takáts Gyula elvégezte, ezt találjuk a *Helyét kereső nemzedék* című kötetében, melyben a nemzedéktársaitól kapott, 1934 és 1949 közti levelek találhatóak. Érdekes volna e pályatársak későbbi leveleit is összegyűjteni, feldolgozni, megjegyzetelni és kiadni – már akik közülük egyáltalán túlélték az adott időszakot, s továbbra is levelező kapcsolatban maradtak Takáts Gyulával (nem mindegyikük maradt egyébként).

Említettem, hogy a Csorba Győzővel és Fodor Andrással folytatott levelezés már feldolgozásra, kiadásra került. Vannak (voltak) azonban más olyan pályatársai, barátai is Takáts Gyulának, akikkel szintén önálló kötetet tenne ki a levelezésük. (A Tüskés Tiborral folytatott levelezésük feldolgozását például már tervbe vette valaki.) De érdemes figyelmet fordítani Takáts Gyulának a különböző folyóirat-szerkesztőségekkel, s ezek szerkesztőivel folytatott levelezésére. Közülük az Életünk szerkesztőségével, illetve Rózsa Bélával való levelezésén ugyancsak magam dolgozom, s ter-

vezem a Tiszatájjal, illetve Ilia Mihállyal folytatott levelezésének a feldolgozását is. Nem tudom, hogy e téren mekkora a sor, még nem mértem fel teljes egészében, de példának említhetem a Kortársat és a Nők Lapját, személy szerint Kovács Sándor Ivánt az egyiknél, Galsai Pongrácot a másiknál. S természetesen ezeket a szerkesztőségi levelezéseket is meg lehetne jelentetni kötetben.

Takáts Gyuláról születtek monográfiák, monografikus tanulmányok, életrajzi írások. Ezek a maguk idejében és helyén mind igen értékes írások voltak, azonban még Takáts Gyula életében készültek. Most, az életút és életmű lezárulása után, e tekintetben az eddigieknél teljesebb értékelésekre is sor kerülhet, vagy a levelezés minél teljesebb feldolgozása után, annak eredményeire is támaszkodva, szintén.

Takáts Gyula visszaemlékezései, még inkább a naplói olyan utalásokat is tartalmaznak, amelyek a kutató számára számos kérdést vetnek fel. Egyes naplóbejegyzéseiben például meglehetősen karakteresen fogalmazza meg az *Újhold-Évkönyvek* szellemiségétől való távolságtartását, melynek okaira ugyancsak találunk utalásokat a naplóban. Magyarázatot rá meg például – meglepő módon – a Bertók László második verskötetéről, az *Emlékek választásáról* írott recenziójában, pedig utóbbiban az *Újhold* természetesen említésre se kerül. Mindeközben az újholdasok többségével igen bensőséges kapcsolatot ápolt. A *Helyét kereső nemzedék* egyik tagja, a haláláig jó barát Jékely Zoltán, például igen otthonosan mozgott az *Újhold* szellemiségének talaján. De Takáts Gyula levelezett Nemes Nagy Ágnessel, Lengyel Balázssal is, valamint velük és Lakatos Istvánnal kölcsönösen dedikálták egymásnak köteteket. E látszólag ellentmondásos viszony tisztázására, feltárására is érdemes, sőt talán szükséges is volna figyelmet fordítani, ami nagyon érdekes irodalomelméleti tanulmányt eredményezhetne. Ráadásul Takáts Gyula mégsem maradt teljesen távol az *Újhold*-tól. Nemes Nagy Ágnes a *Látkép, gesztenyefával* című esszékötetét azzal a „hódolatteljes kéréssel” dedikálta Takáts Gyulának, „hogyan adjon már az *Újhold*-nak valamit”. Ezt a dedikációt Takáts Gyula a naplójában is rögzítette, azzal, hogy elküldi az akkor (1987-ben) még friss, „örült angyal” verseket az *Újhold-Évkönyv* számára, melyek aztán az 1988. évi 2. kötetben meg is jelentek. Ezek az „örült angyal” versek Takáts Gyula költészetében valóságos önálló kis szigetet képeznek a maguk emelkedettségével, elvontságával, s tegyük hozzá, különleges szépségével, s nem mentesek bizonyos életrajzi vonatkozásoktól sem. Szirtes Gábor is fontosnak tartotta tárgyalni őket a második naplókötet bemutatóján felolvasott tanulmányában. Meglehet, épp ez a kis verscsoport az, amelyik Takáts Gyula művei közül a legjobban illeszkedik az *Újhold* szelleméhez, ami szintén megérdemelne egy elemző tanulmányt.

Az általam itt felvázolt feladatok, vagy más kutatók által kijelölt egyéb fontos feladatok elvégzése – bármikor is kerüljön rájuk sor – mind hozzá tartozik Takáts Gyula utóéletéhez. Amint az is, hogy minden egyes elkészült munkának, legyen az önálló kötet, vagy folyóiratközlés, be kell kerülnie az Emlékházba, Takáts Gyula könyvtárába. Erről maguknak a majdani szerzőknek kell gondoskodniuk, ahogyan azt Pomogáts Béla tette oly tiszteletre méltó és példaadó módon, amikor 2013-ban

két tanulmánykötetét is elhelyezte az Emlékházban, egyiket Takáts Gyula könyvtárának, másikat az Emlékház látogatóinak dedikálva.

A kutatási témák tehát adottak, s a kutatókat mind a Takáts Gyula Emlékház, mind a Berzsenyi Társaság, mind pedig a Somogy Megyei Levéltár szívesen látja, lehetőségeihez mérten támogatja. S ezt nem a kötelező udvariasság, hanem a személyes tapasztalat mondatja velem.

II. Dedikált könyvek

A dedikált könyvek az utóbbi évtizedekben egyre fokozottabb mértékben kerültek mind a könyvgyűjtők, mind az irodalomtudomány, a filológia figyelmének középpontjába.. Utóbbit illetően például mintegy másfél évtizeddel ezelőtt, Lengyel András korszakos tanulmányának alapján, a filológián belüli új tudományágként megszületett a dedikációkutatás. Természetesen a filológusok korábban is foglalkoztak a dedikációkkal, felhasználva a belőlük nyerhető ismereteket. Lengyel András összegző tanulmánya azonban új tudományág alapjait rakta le.¹ S mióta e tudományág megszületett, azóta a dedikációt nem csupán bizonyos információkat hordozó, kedves alkotói gesztusnak tekintjük, hanem kimondjuk róla, hogy a dedikáció önálló irodalmi műfaj. Műfaji sajátosságait tekintve a levelezéssel rokonítható. A dedikációnak, csakúgy, mint a levélnek, van címzettje, megszólítottja, van feladója, aláírója, van hosszabb-rövidebb tartalma, s ha szerencsénk van, akkor helymegjelöléssel ellátott keltezése is van. Sőt, több esetben melléklete is. Sok dedikáció szerzője például kis rajzot is mellékel a szöveghez. Más esetben egy meghívót helyez mellé valamilyen eseménnyel kapcsolatban, ugyanúgy, mintha levelet írna valakinek, amelyhez egy meghívót is mellékelne.

E műfajon belüli sajátosságok, hasonlóságok, különbségek mélyebb vizsgálata elvezet bennünket a dedikációk természetrajzához – úgy sejtem, ezt a kifejezést a dedikációk vonatkozásában még senki sem használta. Én a dedikációk különböző típusainak leírását értem alatta. Bíró-Balogh Tamás írja Radnóti Miklós dedikációit bemutató és feldolgozó, nemrég megjelent könyvének bevezetőjében, ami a dedikációkutatás eddigi csúcsteljesítménye, s mind tudományos elmélyültségét, alaposságát, mind előadásmódját, mind pedig szerkezeti felépítését, valamint kivitelét tekintve igen nehezen lesz valaha is utolérhető, s főleg túlszárnyalható: „Megformáltságuk alapján megkülönböztethetünk gesztusértékű, illetve leíró-sűrítő típust. Az elsöre az egyszerűség és bizonyos sablonok használata jellemző. A második mindig egyedi, és nincs belőle két egyforma.”²

A gesztusértékű dedikációk elsősorban nyilván a dedikáló szerző számára alapvetően ismeretlen olvasók számára készülnek, például könyvbemutatókon, vagy könyvheti dedikálások alkalmával. A leíró-sűrítő jellegűek pedig akkor, ha a dedikáció íróját és címzettjét bizonyos kapcsolat köti össze, ami lehet rokoni, baráti, szak-

mai, pályatársi, de mindenképp valamilyen személyes ismeretséget feltételezhetünk mögötte, amit azonban a dedikáció – ezt fontos szem előtt tartani – egymagában nem bizonyít. A Takáts Gyulának szóló dedikációk között is lesz példa ez utóbbira. S nem általános érvényűek jelen megállapításaim sem. Van olyan alkotó, aki csak gesztusértékű dedikációt írt, olyan esetben is, amikor tudható, hogy a dedikáció címzettjével nagyon is jó ismeretségben voltak, s a címzett maga is ismert személyiség. Sárközi György például soha senkinek nem írt más ajánlást, mint hogy „XY-nak szeretettel Sárközi György”, és ráadásul se helymegjelölést, se dátumot nem rótt dedikációi alá. Az ilyen dedikációt rejtőzködő dedikációnak, illetve íróját rejtőzködő dedikálónak nevezzük; éppen személyes érintettségét, érzelmi kötődését rejtette el az utókor elől. Ez a dedikálási szokás természetesen másokra, többek között Szabó Lőrincre is jellemző volt. Más esetben pedig előfordul, hogy az író elkezd beszélgetni a számára ismeretlen olvasóval a dedikáció írása előtt vagy közben, s pár mondatnyi beszélgetés, némi információszerzés után és alapján máris leíró-sűrítő típusú ajánlást ír olvasójának. S mily szerencsés, hogy erre példaként épp Sárközi György fiát, Sárközi Mátyást említhetem, sajnálva, hogy itt most nem idézhetem dedikációt, mert az már témánkból kivezetne.

Egyetértve Bíró-Balogh Tamással abban, hogy a leíró-sűrítő dedikációk mindig egyediek, s nincs belőlük két egyforma, hozzáteszem, hogy bizonyos sablonok használata e csoportban is előfordul, bár az általános és teljes kategorizálás lehetősége nélkül. Egyik ilyen sablon a verses dedikáció, mely hol tréfás, hol igen mély gondolati tartalmú, de természetesen mindig személyes, s melynek kiváló és rendszeres művelője volt Keresztury Dezső, aki Takáts Gyulának is írt egy verses dedikációt, melyet később idézni fogok. Másik ilyen sablon, amikor a dedikáció írója a szövegben a dedikált könyv címét, vagy tartalmát igyekszik összekötni – mintegy személyre szabva – a dedikáció címzettjével, akár tréfás, vagy groteszk módon is. Fodor András dedikációi közt találkozunk sokszor ezzel a típussal. Harmadik lehetséges sablon a dedikációt szülő alkalom, esemény, vagy évforduló rögzítése és a címmel történő összekapcsolása a dedikációban. Takáts Gyula számos dedikált könyvet kapott születésnapjára, s volt olyan is, aki a saját születésnapján dedikálta könyvét Takáts Gyulának, s ezt be is írta a dedikációba. Nyilván több ilyen sablont is lehetne még találni, de mint említettem, e leíró-sűrítő típusú dedikációk teljes körű kategorizálása lehetetlen.

Mint említettem, illetve hivatkoztam rá, hisz a megállapítás nem tőlem származik, a dedikáció műfajilag a levelezéssel rokonítható. Joggal vetődik fel a kérdés, hol a határ a kettő között? Mondhatjuk-e, hogy amit a szerző saját kezűleg valaki másnak címezve könyvének címdoldalára ír, az a dedikáció? Nos, nem mondhatjuk. Határ Győző a *Légy minaret!* című könyvét úgy küldte el Domokos Mátyásnak, hogy annak címdoldalára – pontosabban szennycímlapjára – egy levelet is írt neki. Ennek tartalma, témája szakmai, irodalmi, kvázi válasz egy korábbi levélre vagy beszélgetésre, semmi köze azonban az elküldött könyvhöz, vagy a küldés gesztusához. Nem is tekintjük, tekinthetjük dedikációnak, ez egy némiképp különös helyen megírt le-

vél. A határ a két műfaj között tehát ott van, hogy a dedikációban meg kell jelennie valamilyen formában annak, hogy az adott könyvet a szerző adja, küldi vagy ajánlja a dedikáció címzettjének. Az azonban nem követelmény, hogy a dedikáció magába a könyvbe legyen beleírva. Takáts Gyula könyvtára is tartalmaz olyan dedikált könyveket, melyek dedikációja külön papírlapon, vagy névjegykártyán van a könyvbe behelyezve.

Ha már kimondjuk, hogy a dedikáció önálló irodalmi műfaj, vajon e műfajnak is vannak-e kiemelkedő művelői, esetleg középszerűek, netán gyengék? Ahogy más műfajok alkotóit bizonyos rangsorba szoktuk állítani, hol objektív mércével, hol szubjektívvvel, úgy meg tudjuk-e tenni ezt a dedikáció-írókkal is? A csupán gesztus értékű dedikációk esetében e kérdés felvetésének természetesen nincs értelme. Így, az előbbi példámra visszatérve, Sárközi Györgyöt nem tudjuk sem jó, sem rossz dedikáció-írónak minősíteni. A leíró-sűrítő dedikációk írói esetében azonban már ki tudjuk választani a műfajt kifejezetten magas színvonalon, nagy fantáziával és virtuozitással művelőket. A további osztályozásnak azonban e műfaj esetében nincs értelme. Nyilván egyik író, költő sem akar épp a dedikáció műfajában kiemelkedőt alkotni. Épp az a szép benne, hogy ennek ellenére időnként sikerül nekik. Kifejezetten virtuóz dedikációk alkotójaként ismerjük például Határ Győzőt. Ami nem meglepő, hiszen a virtuozitás bármely műfajban alkotott műveire jellemző. Szellemesnél szellemesebb dedikációiról ismert Sárközi Mátvás. Ismerve őt és műveit, ez sem meglepő. Ha a Takáts Gyulának szóló dedikációkat valamiféle megmértetésnek kellene alávetni (természetesen nem kell), akkor a legszebb dedikációnak járó pálmát minden bizonnyal Képes Géza verses dedikációi kapnák, melyekből később idézni fogok. A dedikációk között, nem csak Takáts Gyula esetében, hanem általában, találunk nehézkeseket, mesterkélteteket, kifejezetten balul sikerülteket is. A dedikációk részletes stíluselmzésére azonban itt most nincs lehetőségünk. Mielőtt a Takáts Gyulának szóló dedikációk jelen lehetőségeink szerinti erősen nagyvonalú, inkább csak ízelítő jellegű bemutatásába fognánk, vizsgáljuk meg röviden, hogy mit jelent a dedikált könyv, a dedikáció a gyűjtőknek, s mit a filológusoknak, a dedikáció-kutatóknak.

Mint említettem, a dedikált könyvekre a gyűjtők az utóbbi évtizedekben, ebből is az utóbbi két évtizedben figyeltek fel igazán. Ennek eredményeképp e könyvek ára az antikvár-, illetve árverési piacon egyes szerzők – Ady, Radnóti, József Attila, Weöres Sándor – esetében rohamosan, más, a gyűjtők által kevésbé preferált szerzőknél, „lassan, de biztosan” emelkedik. Megjegyzem, hogy az adott szerzők kézírataival teljes összhangban. Így a gyűjtők egy része a dedikált könyveket majdani haszonszerzés céljából vásárolja, gondosan elrejtí és elzárja a kutatók elől is (tisztelt a kivételnek). Más részük kifejezetten becses ereklyeként tekint rájuk, és éppen ezért szintén gondosan őrzí, elrejtí, elzárja a kutatók elől is (ismét tisztelt a kivételnek). Vannak azonban olyan gyűjtők, akik a mellett, hogy tisztában vannak dedikált könyvek piaci értékével, azt is jól tudják, hogy a dedikációk milyen fontosak az irodalomtudomány, illetve a kutatók számára is, ezért a kutatást kifejezetten segítik, adott esetben nem is csak a dedikációk fotóival, hanem a könyvről, illetve a dediká-

ció írójáról vagy címzettjéről szóló információkkal is. És ami a gyűjtőkről, ugyanaz mondható el a nagyobb tételszámú, vagy fontos dedikált könyveket tartalmazó könyvhagyatékok örököseiről, őrzőiről is, annyi különbséggel, hogy közöttük lényegesen többen akadnak, akik tisztában vannak a hagyatékok fontosságával és szívesen segítik a kutatók munkáját.

Az irodalomtudomány és a kutatás számára az értéket maga a dedikáció, illetve a benne rejlő, belőle kibontható információk jelentik. Az egyes dedikációk a dedikáló szerzőről új életrajzi adatokat hordozhatnak, más, meglévő adatokat teljesebbé tehetnek, vagy pontosíthatnak. A dedikáció-sorozatokat vizsgálva pedig egy adott szerző kapcsolathálóját térképezhetjük fel, amennyiben az általa írott dedikációk minél teljesebb készlete rendelkezésünkre áll, illetve az irodalmi életbe történt beágyazottságát – csúnya kifejezés, de ezt használjuk –, amennyiben a neki írott dedikációk halmazát vizsgáljuk. Ezek nem saját megállapításaim, itt is Lengyel András fent említett, alapvető fontosságú tanulmányára hivatkozom. Egy-egy szerző valamennyi dedikációját összegyűjteni természetesen lehetetlen, már csak azért is, mert dedikált könyvei közül valahány óhatatlanul elvész, tönkremegy, megsemmisül. Szignifikáns, feldolgozásra érdemes mennyiséget összegyűjteni azonban egyáltalán nem lehetetlen, de ahhoz is sok év kitartó munkája szükséges. Az egy szerzőnek írott dedikációkat, ha szerencsénk van, egyben megtaláljuk, ha az utókor egyben tartva megőrizte a könyvtárat. Vagy ha az örökösök nem is őrizték meg, legalább katalógust készítettek vagy készítették a könyvtárról, mielőtt azt eladták volna. Takáts Gyula esetében szerencsénk van, a könyvtár egyben és jól kutatható állapotban megtalálható az Emlékházban. Esetünkben tehát a dedikációk összegyűjtése nem jelent gondot, sőt az már meg is történt, mi több, már a digitalizálásuk is elkészült. A feldolgozások azonban még sok kutatómunkát igényel a neki dedikáló szerzők személyét, illetve Takáts Gyula velük való kapcsolatát illetően. E további kutatás egyik terepe maga az életmű: meg kell vizsgálni, hogy Takáts Gyula naplóiban, visszaemlékezéseiben, eszéiben mit írt róluk, akár a dedikáló személyéről, akár magáról a dedikált könyvről, dedikációról (mert ilyen is előfordul), illetve írt-e egyáltalán valamit. A másik terep pedig a levelezés. Ha egyáltalán levelezett egy-egy adott szerzővel, akkor az mennyire volt tartós, rendszeres, illetve a levelek tartalma milyen jellegű kapcsolatra utal. A levelek ugyan kutathatók a Somogy Megyei Levéltárban, de tematizálásuk még nem, illetve csak kis részben történt meg, ezért a kutatás nehézkes és időigényes. Érthető: a Levéltár nemcsak egy, hanem számos más anyag gondozásáért, feldolgozásáért felel, nem preferálhat egyetlen kutatási területet sem. A Levéltár munkatársai azonban igen szívélyesek és segítőkészek, amiért e helyt is köszönet illeti őket.

A Takáts Gyulának dedikált könyvek teljes halmazát tekintve, először is két számadattal kellene szolgálnom: hány dedikált könyv van a könyvtárában, és hány szerzőhöz fűződnek azok? A munka jelen állása szerint azonban csak becslést tudok még mondani, a kész munkában természetesen sorszámmal lesznek ellátva mind a szerzők, mind a dedikációk. A Takáts Gyulának dedikált könyvek száma 1300 darabra becsülhető, amit több száz szerző írt. Természetesen igen sok olyan szerző

van, aki csak egyetlen könyvét, illetve tanulmányfüzetét dedikálta költőnknek. S közülük többen nem is írtak, vagy adtak ki többet. A dedikált könyvek Takáts Gyula könyvtárának mintegy harmadát adják.

A minőségi, tartalmi vizsgálat során első megállapításom az volt, hogy Takáts Gyula soha senkitől nem kért dedikációt, azokat mindig kapta. Ezt a megállapítást a családi visszaemlékezés is igazolta. Persze írók, költők egymás közt, egymástól nem is igen szoktak kérni dedikációt (hacsak véletlenül nem dedikációgyűjtő is egyben az adott személy), a kapcsolatfelvétel módja dedikáció adása, nem pedig kérése. Amit aztán a másik oldalról illik viszonzni. Takáts Gyula könyvtárában jelentős szerepük van Babits Mihály könyveinek, nemcsak olvasta, gazdagon meg is jegyzetelte azokat. Voltak olyan viszonyban Babits Mihállyal, hogy Takáts Gyula akár adhatott volna neki, vagy kérhetett volna tőle dedikált könyvet. Azt, hogy adott-e, nem tudom, de biztosan nem kért, hiszen Babits által dedikált könyv nincs a könyvtárában. Valószínűnek tartom, hogy nem is adott, hiszen azt Babits minden bizonnyal viszonzta volna. Másik hiány, ami bizonyítja, hogy Takáts Gyula nem kért dedikációt, Toldalagi – akkor még Toldalaghy – Pál esete. Takáts Gyula elküldte neki dedikálva a *Kakuk a dombon* című kötetét, mi több, meghívta Toldalagit Kaposvárra vendégségbe, amit Toldalagi el is fogadott. A *Helyét kereső nemzedék* című kötetben Takáts Gyula közli levélváltásukat, melyben Toldalagi meg is köszönte a neki dedikált könyvet. Mi több, a könyv maga is fennmaradt.³ Az elvárható viszonzás azonban elmaradt. Toldalaginak nemcsak dedikált, hanem egyetlen kötete sincs Takáts Gyula könyvtárában. Ettől függetlenül Takáts ismerte Toldalagi verseit, s ahol egyáltalán említi, elismerő hangon ír róla, mindenütt Pilinszkyhez méri, vele rokonítja. S ezzel most már el is érkeztünk az egyes dedikációk, dedikáció-csoportok konkrét érdekességeihez. Megalapozott feltételezés, hogy a legfontosabb, legérdekesebb, legszebb dedikációkat a Takáts Gyulának legtöbbet dedikáló személyek ajánlásai között kell keresnünk. Ez csaknem mindig így is van, bár kivételek azért akadnak, ilyenre is adok majd példát.

Igen hosszú azok sora, akik számos kötetüket, sokan teljes, vagy Takáts Gyula haláláig megjelent életművüket dedikálták költőnknek. Köztük van Bertók László, Csorba Győző, Fodor András, Pomogáts Béla, Képes Géza, Jékely Zoltán, Weöres Sándor, Tatay Sándor, Tüskés Tibor, Csűrös Miklós, Nemes Nagy Ágnes, Kiss Tamás, Biczó Ferenc, Várkonyi Nándor, Szirmay Endre, Kanyar József, Laczkó András, Erdélyi József, Fodor József, Keresztury Dezső, Sárközi György, Anna Maija Raittila, Rác István, Jankovich Ferenc, Paolo Santarcangeli, Rónay György, Rónay László, Csányi László, Cséby Géza, Domokos Mátyás, Pethő Bertalan, Bella István, Bertha Bulcsu, Gergely Ágnes, Bisztray Ádám, Görgey Gábor, Kiss Dénes, Kormos István, Oláh János, Parancs János, Major-Zala Lajos – a névsor lenyűgöző, ám így sem teljes. Ők azok, akik Takáts Gyula kapcsolathálójának legfontosabb szereplői, akiknek Takáts Gyula is dedikálta sok, adott esetben mindegyik kötetét. Utóbbiról több esetben konkrétan tudok, Bertók Lászlónál például én is láttam Takáts Gyula dedikált könyveit; néhányuknak, például Nemes Nagy Ágnesnek dedikált Takáts-kötettel pedig

magam is büszkélkedhetek. A névsorból úgy tűnik, hogy Takáts Gyula a legszorosabb kapcsolatot költőtársaival és irodalomtörténészekkel ápolta. Valójában azonban kapcsolathálója sokkal szerteágazóbb volt, szerepeltek abban muzeológusok, néprajztudósok, képzőművészek, művészettörténészek is, az ő dedikációik mennyisége azonban lényegesen kevesebb, ezért nem szerepelnek ebben a teljesség igénye nélkül összeállított névsorban. Viszont ha teljes lenne a névsor, akkor is hiányozna belőle Pilinszky János, Nagy László és Juhász Ferenc neve, ami ugyan meglepő lehet, de semmi egyebet nem jelent, mint azt, hogy velük nem volt Takáts Gyula kötet-cserelő, egymásnak kölcsönösen dedikáló kapcsolatban.

Tekintsünk meg most néhány érdekes, különlegesen szép, vagy fontos dedikációt. Elsőnek álljon itt Keresztury Dezső már említett, verses dedikációja:

„Van benn panón, görög
és albioni tenger, táj:
a világ szemberöhög,
ha szíved fáj.
GYULÁNAK SZERETETTEL: D.”

Keresztury ennél sokkal több, mondhatni sorozatos verses dedikációkat írt másoknak, magam ezek közül a Pásztor Emil orvosprofesszornak és Lakatos Istvánnak írottakat ismerem. Meglepő, hogy Takáts Gyulának csak ezt az egyet írta. Pedig igen bensőséges, egymást kölcsönösen nagyra becsülő kapcsolatban voltak. Takáts Gyula is írt verset – címe szerint is – *Keresztury Dezsőnek*.

„Az őszi fák fényben ragyognak...
Legszebbek vagytok őszi fák!
A törzs mutatja meg,
nem a levél, nem a virág...
Ragyog az őszi fa,
a tiszta korona,
s fölnéz reá a föld, a kő,
a jól vésett és jól vetett,
és mintha nyújtaná
tölgyfád a kenyeret!”

E vers természetesen nem dedikációként született, Takáts Gyula *Kövil az idő* című kötetében található. Egy másik versét, a több kötetében is megjelent *Boszporusz és Gibtaltár között* címűt pedig Keresztury Dezsőnek ajánlotta. A verses dedikációt tartalmazó, Keresztury Dezső 80. születésnapja alkalmából megjelent kis alkalmi bibliofil kiadványról a következőket írja Takáts Gyula, 1982. január 8-án kelt naplójegyzésében: „Keresztury Dezső elküldte *Istenek játékában* című kis könyvét, amelyet 250 számozott példányban nyomtak. Kár, hogy versben írta, így aztán hiába

Dezső bölcsessége, versezetek ezek 31 oldalon. Micsoda okos emlékirat vagy költői végrendelet lett vagy lehetett volna, ha tömör prózában fogalmazza meg mindezt!⁴

Micsoda okos, kemény, ám az adott személyt mégis igen nagyra becsülő bíráló ez, néhány mondatban megfogalmazva. Önmagának, a naplójában. Igen tanulságos írás lett volna, ha ezt publikálásra szánt kritikában fejti ki Takáts Gyula.

Ez év január 20-án, a Takáts Gyula Megyei Könyvtárban elmondott előadásomban szóltam Takáts Gyula és az Újhold némiképp ambivalens viszonyáról, Takáts Gyula távolságtartó viselkedéséről az Újhold szellemisége iránt. Alább bemutatom azt a két dedikációt, amely bizonyítja, hogy az Újhold azonban nagyon is nyitott volt Takáts Gyula felé, s el is érte, hogy Takáts Gyula végül szerepeljen az *Újhold-Évkönyvekben*, az 1988. évi 2. kötetben őt, az 1990. évi 1. kötetben pedig három versével. Az első Lakatos István dedikációja *A sötétség virágai* című, a Szépirodalmi Könyvkiadónál 1987-ben megjelent kötetében:

„Takáts Gyulának, abban a reményben, hogy – amit mindnyájan várunk – az *Újhold-Évkönyvben* is olvashatjuk majd verseit Bp – 87 – 12 – 5 a régi barátsággal Lakatos István”

A másik Nemes Nagy Ágnes *Látkép, gesztenyefával* című, a Magvetőnél 1987-ben megjelent esszé-kötetében olvasható:

„Takáts Gyulának, azzal a hódolatteljes kéréssel, hogy adjon már az *Újholdnak* valamit, régi-régi barátsággal 1987. nov. 18. Nemes Nagy Ágnes”

Nos, ennek már nem tudott ellenállni Takáts Gyula.

Mint mondtam, könyvtárában sok olyan dedikált könyv található, melynek szerzője csupán egyetlen könyvét dedikálta, sokszor nem is jelent meg neki több, ráadásul se a szerzőről, se a könyvről szinte semmit sem tudunk (mert például az OSZK állományában sincs meg). És Takáts Gyula írásában, levelezésében sincs nyoma, hogy bármilyen kapcsolatban lettek volna. Ezek leírása, tárgyalása nem kis gondot okoz a kutatóknak. De lássunk erre is egy példát. 1956-ban, szerzői kiadásban jelent meg Tardoskegyi Veress Ferenc és Sziládi József szerzők könyve, melynek címe *Pásztorok kézikönyve*, alcíme *Legelőgazdálkodás és legeltetés*. Benne a következő dedikáció olvasható: „ajánlom e könyvet kérges tenyerű paraszt testvéremnek, Dr. Takáts Gyula barátomnak, aki élém varázsolta a somogyi pampák mocsárszagát, az őszi rög illatát, a mézöntő nap nyarát. Bpest. 1958. nov. 1. Tardoskegyi Veress Ferenc”

Első olvasatra költői fűtöttségű, szép dedikációnak vélhetjük a szöveget. De vizsgáljuk meg figyelmesebben. Az kétségtelen, hogy a szerző ismerte Takáts Gyula *Mézöntő* című kötetét (amely nem sokkal a dedikáció időpontja előtt jelent meg), hiszen annak – és a benne található versnek – címszavát vette kölcsön. Bizonyára ismerte költőnk doktori értekezését is, ezért hangsúlyozta a dedikációban a titulust. A dedikáció szövege szerint érezte és értékelte Takáts Gyula verseinek festőiségét is. Művelt, és Takáts Gyula munkáit ismerő embert sejthetünk benne. A „kérges tenyerű paraszt testvérem” azonban erősen sántít, mindkét oldalon. Takáts Gyuláról ugyanis jól tudjuk, hogy soha nem volt *kérges a tenyere*, paraszt sem volt, múze-

umigazgatóként városi értelmiséginek számított, aki értett ugyan a gazdálkodáshoz, és kicsiny becei birtokán gazdálkodott is, azonban e munka *tenyérkérgesítő* részét nem maga végezte, nem is győzte volna. Arra napszámosokat fogadott. De vajon kérges tenyerű paraszt volt-e a könyv – és a dedikáció – írója? Kerestem a nevét, ritka név, aligha lehet mással összetéveszteni. Két sajtóhírt találtam róla, mindkettőt az Esztergom és Vidéke újságban, 1941-ben és 1942-ben. Egyik szerint egy mezőgazdasági konferencia-jellegű rendezvényen vett részt, a másik szerint téli gazdasági tanfolyamot vezetett, s mindkettőt esztergomi járási gazdasági felügyelőként tette. E pozíciójában talán joggal tételezem fel róla, hogy inkább volt ő agrármérnök, mintsem kérges tenyerű paraszt. De miért kellett neki ez a nyilvánvaló pózolás? Olvasunk bele a könyv előszavába: „A pásztorok kézikönyvét figyelmébe ajánljuk mindazoknak, akik az állattenyésztés és legelőgazdálkodás fejlesztését lelkes és odaadó munkával saját ügyüknek tekintik és a mezőgazdaság első tűzvonalában küzdenek népünk boldogulásáért.” A „mezőgazdaság első tűzvonala” és „népünk boldogulása”, 1956-ban, egy „ántivilág”-béli járási gazdasági felügyelő tollából – azt hiszem, megvan a magyarázat. Nyitott kérdés marad, hogy joggal nevezi-e a dedikációban barátjának Takáts Gyulát? Nos, Takáts Gyula se naplójában, se visszaemlékezéseiben, esszéiben, egyáltalán sehol sem említi Tardoskegyi Veress nevét. Levélváltásuknak sincs nyoma. Az sem derül ki, hogy a dedikációt Takáts Gyula Budapesten jártában személyesen kapta-e, vagy Tardoskegyi postán küldte el könyvét. Hogy személyesen találkoztak-e egyáltalán, azt sem tudjuk kideríteni. Szoros vagy tartós barátság azonban bizonyosan nem volt közöttük, annak több nyoma kellett volna, hogy maradjon, mint ez az egyetlen dedikáció.

Végül álljon itt most nem is egy, hanem három másik verses dedikáció. Képes Géza írta őket, mint korábban szintén említettem már. Az első a *Cseréphalom* című, a Magvetőnél 1969-ben megjelent kötetében található.

Újjászületés

TAKÁTS GYULÁNAK

A „Fügefák”-ért küldöm e könyvet – gyöngé viszonzás,
ám nincs kéznél más, mint ez a tört, suta váz.
Borban, versben nem lebecsülni való, ami régi,
mondogatom, de csak az vonz igazán, ami új.
Egy van, amit ma is elfogadok s ez a „Contra Kazinczy” –
Így küldöm Neked is: Kortynyi, de tállyai íz!
S persze az „Arcodat őrzí szemem”! – sosem írhatok ennél
szebbet, úgy érzem, bár várjanak égi csodák!...

*

Ilyen kurva a költő: most, hogy a verskötetedről
 – „Vulkánok, fügefák” – kellene írnia, hát
 csak maga verseiről lefetyel... Node, ismerem én jól
 eddigi verseid és új csak a megjelenés.
 Mindegy! Más köntösben más a hatása a műnek:
 újszerű lesz így a vers, újraszületni ha mersz,
 Mertél! Itt van a könyv: Szép biblosz-biblia? mért ne?
 Próféták szava szól s táruul a távoli kor.

Buda, 1978. február 9-én

Képes Géza

E vers a kötet dedikációjaként született. Takáts Gyula maga is közli: „...a megküldött verskötetet verskötetettel köszöni meg, de úgy, hogy a *Vulkánok, fügefák*ért a *Cseréphalom* kötetének címlapjára ezt a verset írta” – majd idézi teljes egészében a verset, keltezéssel, aláírással együtt.⁵

Képes következő ajánlása a *Fényhalász* című, szintén a Magvető által, 1981-ben kiadott kötetben szerepel: „*Gyula barátomnak*, születésnapjára jókívánságokkal is (késve, de talán nem későn!).”

Majd itt is vers következik:

„Karácsonyra küldöm a könyvem,
 érzem, most kell megköszönjem:
 Nálad, a Bece-hegy alatt
 fogtam az első *fényhalat*.

Ez adott nevet új könyvemnek;
 Te tudod, nem oly könnyen megy:
 versnek, könyvnek nevet lelteni. –
 Megvan. Itt van. Elég ennyi...”

A kötet cím és címadó vers születését dokumentáló (és megköszönő) vers után újabb kis nyolcsoros következik, melyben a Takáts Gyula 70. születésnapjára megjelent *Kimondani* című alkalmi, bibliofil kiadványra reagál:⁶

„Megjött könyved: kedves kisdéd.
 Igazi versből kis kötet is: tett!
 Jó költő: jós a javából!
 Szikrák pattannak szavából;
 emberi hangon énekel égit,
 vallomás ez végtől végig
 arról, hogy költő gondja mi:
 kimondhatatlant KIMONDANI.

Budán, 1981. december 7-én Géza”